

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΑΞΙΑΙ

ΥΠΟ ΑΓΓΕΛΟΥ Γ. ΤΣΟΥΡΗ

Ἡ θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὀλισμοῦ προφυλαχσομένη, ἀπὸ τὰς ἐπικινδύνους γενικεύσεις, ἃς ἐνθουσιώδεις καὶ ἑρμητικὸι ὀπαδοὶ τῆ ἀπέδωσαν, εὔρε τὴν ἐπικύρωσίν τῆς καὶ εἰς τὴν σύγχρονον ἡμῶν οἰκονομικὴν ἀνατροπὴν τὴν προκλήθησαν ἐκ τοῦ μεγάλου πολέμου.

Εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς οἰκονομικῆς λαίλαπος ἀνατρέπῃ καὶ ἡ εὐαίσθητος ἰσορροπία τῆς μικρᾶς λέμβου, ἣτις μᾶς διεφύλαττε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὡς πολυτιμὸς κισθός, τὰς κοινωνικὰς ἀξίας. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιῶν ἐκεῖνων αἰτίας συνεισιῶσ. τὸ περιεχόμενον τοῦ πολιτισμοῦ, ὑπὸ τὰς δύο αὐτοῦ ὑποδιαρέσεις, τῆς civilisation καὶ τῆς kùltur. Αἱ ἀξίαι περὶ ὧν πρόκειται ἐνταῦθα συναντῶνται εἰς τὸν δευτέρου κύκλου, τῆς kùltur, καὶ ἀποτελοῦν μέρος μόνον αὐτῆς. Συμπίπτουν εἰς τὴν εὐρύτεραν ἀντίληψιν τῆς ἀξίας, νοουμένης ὡς ἐκτιμήσεως ὀρισμένου περιεχομένου, ἀναγνωρίζομένου εἰς τὴν ζωὴν ὡς ἀξίας, διότι ἀνταποκρίνεται καὶ ἐξυπηρετεῖ ὀρισμένας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀνάγκας.

Ἡ ἔννοια τοῦ καλοῦ, τοῦ κακοῦ, τοῦ δικαίου τοῦ ἀδίκου, τοῦ ὀραίου τοῦ ἀσχημοῦ, τῆς μουσικῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἡχητικῆς παρακρούσεως, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ καὶ ἄλλαι ἀκόμη λεπτομερέστεραι ἀντιλήψεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀνήκουσιν εἰς τὸν εὐρύτερον αὐτὸν κύκλον ἀξιῶν, ἐκ τοῦ ὁποῦ πάλιν ὀρισμένους ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν, κατὰ συνεκτικὰ στοιχεῖα ἀνακύπτοντα εἰς τὴν ζωὴν, ἀποχωρίζεται τοῦ συνόλου, διὰ τὴν ἀποτελέσει τὰς μερικωτέρας κατηγορίας τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς, τῆς αἰσθητικῆς κλπ.

Ἐκάστη ἐποχὴ ἰσοαιτέρως, καὶ ἡ ἱστορία αὐτῆ, ἐν τῇ συνόλῳ τῆς, θεμελιούται ἐπὶ ὀρισμένων ἀξιῶν. Εἰς μυστικοπαθεῖς ἐγκεφάλους, ἡ μορφή αὐτῶν εὐρίσκει τὴν γένεσιν τῆς εἰς μεταφυσικὰ αἰτία. Ἀπόρροια ὅτι ὁ μεταφυσικισμὸς τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, ὅστις ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς αἰτίας τοῦ περιβάλλοντος ἡμᾶς κόσμου μᾶς ἐξωθεῖ πέραν τῶν ὀρίων τοῦ φυσικοῦ, εἰς τὴν πρᾶξαν τοῦ μεταφυσικοῦ, ἐξεδηλώθη ἀπανταχοῦ ἐπὶ το ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀνήσυχον ἀπὸ τῶν θεμελιώδη

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΑΞΙΑΙ

ΥΠΟ ΑΓΓΕΛΟΥ Γ. ΤΣΟΥΡΗ

Ἡ θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὀλισμοῦ προφυλασσομένη, ἀπὸ τὰς ἐπικινδύνους γενικεύσεις, ἀρ. ἐνθουσιώδεις καὶ ἑρμητικοὶ ὅπαδοι τῆ ἀπέδωσαν, εὔρε τὴν ἐπικύρωσίν τῆς καὶ εἰς τὴν σύγχρονον ἡμῶν οἰκονομικὴν ἀνατροπὴν τὴν προκλήθεισαν ἐκ τοῦ μεγάλου πολέμου.

Εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς οἰκονομικῆς λαίλαπος ἀνετράπη καὶ ἡ εὐαίσθητος ἰσορροπία τῆς μικρᾶς λέμβου, ἥτις μᾶς διεφύλαττε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὡς πολύτιμος κισθός, τὰς κοινωνικὰς ἀξίας. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιῶν ἐκείνων αἰτίας συνιστώσ. τὸ περιεχόμενον τοῦ πολιτισμοῦ, ὑπὸ τὰς δύο κύτου ὑποδιαιρέσεις, τῆς civilisation καὶ τῆς kùltur. Αἱ ἀξίαι περὶ ὧν πρόκειται ἐνταῦθα συναντῶνται εἰς τὸν δευτέρον κύκλον, τῆς kùltur, καὶ ἀποτελοῦν μέρος μόνον αὐτῆς. Συμπύπτουν εἰς τὴν εὐρύτεραν ἐνέληψιν τῆς ἀξίας, νοουμένης ὡς ἐκτιμήσεως ὀρισμένου περιεχομένου, ἀγνωρίζομένου εἰς τὴν ζωὴν ὡς ἀξίας, διότι ἀνταποκρίνεται καὶ ἐξυπηρετεῖ ὀρισμένας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀνάγκας.

Ἡ ἔννοια τοῦ καλοῦ τοῦ κακοῦ, τοῦ δικαίου τοῦ ἀδίκου, τοῦ ὀραίου τοῦ ἀσχημοῦ, τῆς μουσικῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ἡχητικῆς παρακρούσεως, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ καὶ ἄλλαι ἀκόμη λεπτομερέστεραι ἀντιλήψεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀνήκουσιν εἰς τὸν εὐρύτερον αὐτὸν κύκλον ἀξιῶν, ἐκ τοῦ ὁποῦ πάλιν ὀρισμένος ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν, κατὰ συνεικτικὰ στοιχεῖα ἀνακύπτοντα εἰς τὴν ζωὴν, ἀποχωρίζεται τοῦ συνόλου, διὰ τὴν ἀποτελέσει τὰς μερικωτέρας κατηγορίας τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς, τῆς αἰσθητικῆς κλπ.

Ἐκάστη ἐποχὴ ἰδιαίτερος, καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ ἐν τῇ συνόλῳ τῆς, θεμελιούται ἐπὶ ὀρισμένων ἀξιῶν. Εἰς μυστικοπνεύτους ἐγκεφάλους, ἡ μορφή αὐτῶν εὕρισκε τὴν γένεσίν τῆς εἰς μεταφυσικὰ αἰτία. Ἀπόρροια ὅτι ὁ μεταφυσικισμὸς τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, ὅστις ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς αἰτίας τοῦ περιβάλλοντος ἡμᾶς κόσμου μᾶς ἐξωθεῖ πέραν τῶν ὀρίων τοῦ φυσικοῦ, εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ μεταφυσικοῦ, ἐξεθλήθη ἀπανταχοῦ ἔπου το ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀνήσυχον ἀπὸ τὸν θεμελιώδη

τῆς αἰτιότητος νόμον, ἔτεινεν εἰς ὁλοκλήρωσιν τῶν διαλογισμῶν του, διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν φαινομένων εἰς τὰς ἀρχικὰς τῶν αἰτίας.

Ἐν τῇ κατευθύνσει ἐκείνῃ τῆς σκέψεως, εἴτε εἰς τὸν ἐξωτερικὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, ἀναφερομένη, εἴτε εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τοιοῦτον τῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, ἐπῆλθε πάντοτε διὰ τὴν συμπληρώσῃ τὴν ἐλλείπουσαν ἐμπειρίαν τὸ στοιχεῖον τοῦ μεταφυσικοῦ. Ἡ μορφή, ὑφ' ἣν τοῦτο ἐξεδηλώθη, ἐποίκιλλε κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς φαντασίας τοῦ ἐρευνῶντος. Ὑπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δὲν ἐγνώρισεν ὄρια εἰς τὴν δημιουργικὴν ἐπέμβασιν τῆς μεταφυσικῆς αἰτίας ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου οὕτως ἐπίστευσε ἔτι ἐκίνει αὐτὴ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις των, τὰ νήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἐκ παραλλήλου βαίνουσα ἢ ἐκτελουμένη ἐν τῇ ἐρεύνη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τῶν νοημάτων καὶ ἀποδείξουσα αὐτὰ εἰς τὴν θεῖαν ἀποκάλυψιν, συνιστᾷ τὸ διακριτικὸν γνῶρισμα ἰδιαίτερας ἐποχῆς, ἣτις ἐν τῇ ἐξελλίξει τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἀναλυθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Compté εἰς τὸν περίφημον νόμον τῶν τριῶν σταδίων. λαμβάνει τὴν θέσιν τοῦ *stade théologique*. Ἐὰ ἐπόμενα δύο στάδια, τὸ *stade metaphysique* καὶ τὸ *stade positif*, ἀπαλλασσόμενα τῆς ἀντιλήψεως ταύτης, δὲν ἀπαλλάσσονται καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἐκτελώσεως, ὑφισταμένης κοσμοτικῆν μόνον διαβάθμισιν ἐν αὐτοῖς.

Ἀπόρροια ὁ μεταφυσικισμὸς τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, ὅστις ἐν τῇ ἀναζητήσει τῆς αἰτίας μᾶς ἐξῴθει πέραν τῶν ὁρίων τοῦ φυσικοῦ, εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ μεταφυσικοῦ, θὰ ἐκδηλοῦται ἀπανταχοῦ, ὅπου ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δὲν ἐξίχθη εἰσέτι εἰς βαθμὸν ἐμπειρίας, ἐπιτρέποντα εἰς αὐτὴν νὰ διδῇ, τὴν φυσικὴν τῶν φαινομένων ἐξήγησιν. Εἰς τι λοιπὸν συνίσταται ἡ πρόβδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἣν σημειοῖ ἡ ρηθεῖσα διάκρισις τῶν τριῶν σταδίων, ἀναφερομένων ὡς σταθμῶν προσθευτικῆς ἐξελλίξεως; Εἰς τὴν διαπιστουμένην ἀκριβῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ θεμελιώδη γραμμῆν, καθ' ἣν ἡ διαρκὴς τῶν ἐπιστημῶν πρόβδος, ἐπιρρίπτουσα νέον πάντοτε φῶς, ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, τοῦ ἐρευνωμένου κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, μᾶς ἀποκαλύπτει τὰς φυσικὰς τῶν φαινομένων αἰτίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὅτι ἐπὶ πλέον ἀπομένει, συμπύκτων μὲ τὴν ἀναζήτησιν γενικῶν καὶ ἀπολύτων αἰτιῶν, νὰ δύναται νὰ τεθῇ, ὡς ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Compté, ἐκτὸς τῆς σφαίρας τοῦ ἐπιστητοῦ διὰ τὴν προσδιορίσῃ διάκρισιν δύο ἐποχῶν τῆς *tendance speculative* καὶ τῆς *tendance positive*. Ἐν τῇ ἐξελλίξει ταύτῃ, τὸ μεταφυσικὸν χθὲς εἶναι τὸ φυσικὸν σήμερον. Καταπολεμῶν ὁ Kant τὴν αὐθαιρεσίαν τῆς σκέψεως, τὴν

καλυπτομένην ὀπίσθεν τῆς ἀ priori γνώσεως, κάμπτεται πρὸ ὀρισμένων ἀρχῶν, ἀστινας μὴ συνάμενος τότε νὰ ἐξηγήσῃ, διὰ τῆς κεκτημένης ἐμπειρίας, ἐγκαθιστᾷ ὡς τὰς 4 ἀ priori μορφάς του, τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἀπέδειξε οὕτω πρὸς τὸν μεταφυσικισμὸν τὸν φόρον τῆς ἐποχῆς ἐν τῇ ἔξῃ. Διὰ νὰ ἔλθῃ, πολὺ μεταγενέστερον ὁ Darwin νὰ ἀναπτύξῃ τοὺς νόμους τῆς ἐξελίξεως καὶ κληρονομικότητος καὶ δώσῃ οὕτω ὕλην εἰς τὸν Ernst Mach διὰ νὰ ἀπορρίψῃ πάσαν ἀ priori μορφήν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ θεμελιώσῃ τὴν θετικιστικὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως.

Πλὴν οἰαδῆποτε καὶ ἐν ὑπῆρξε ἡ μορφή ὑφ' ἣν ὁ μεταφυσικισμὸς ἐξεδηλώθη, θὰ ἴδονατο νὰ θεωρηθῆ, ὄχι εὐεργετικός, πάντως ἕμως ἀδολαφῆς σταθμὸς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἐν τῇ συνειδήσει ἀναγκασιὸν κενόν τῆς ἐλλειπούσης ἐμπειρίας, ἀν μὴ ἐνέκλειε ἐν τῇ οὐσίᾳ του τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπολύτου, δι' οὗ ἀποκρυσταλλώσεως καταθλιπτικῶς ὀρισμένως κοινωνικὰς μορφάς, ἐζήτησε νὰ συνθλίψῃ ἐν αὐταῖς, μετὰ πρωτοφανοῦς σκληρότητος, ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν.

Ἐὰν τοιαύτην ἔλαβεν ἔκτασιν ἡ μεταφυσικὴ ἐκδήλωσις εἰς ὀλόκληρον τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς, οὐδόλως ἀπορον ἂν καὶ ἐπὶ τῶν ἀξιών, ὡς ἀνωτέρω καθωρίσθησαν, ἡ αὐτὴ ἐξεδηλώθη ἀντίληψις. Ἐν τῇ μελέτῃ τῆς μεταφυσικῆς ἐκδηλώσεως ἐπ' αὐτῶν, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἔρευνα τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν, ὑφ' ἧς ἐν ἐκάστη τῶν ἀξιών κατηγορίᾳ, τὸ στοιχεῖον τοῦ μεταφυσικισμοῦ ἀνεφάνη.

Ἰπῆρξαν ἀξίαι, αἰτινες ἐξυπηρετοῦσαι μίαν κοινωνικὴν ἀνωτερότητα, ἐτάχθησαν ἐξ ἀρχῆς ἀντιμέτωποι, πρὸς αὐτὸν τὸν πρωτόγονον ἀτομισμὸν, ὃν ἐζήτησαν νὰ καθυποτάξουν. Ἡ μορφή αὐτῶν γεννηθεῖσα εἰς τὴν φωτεινὴν ἀντίληψιν ὀρισμένων ἀτόμων, ξένη πρὸς τὴν ψυχὴν τῶν ομάδων, πρὸς ἣν ἀπτηθύνετο, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιβληθῆ εἰς αὐτάς, παρὰ διὰ τῆς συνειδητῆς στροφῆς πρὸς τὴν μεταφυσικὴν πίστιν μεθ' ἧς αἱ ἀξίαι αὗται ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ μεταφυσικισμὸς ἐπενέδῃ ἐνταῦθα, ὄχι διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ὑπάρχον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν προβαλλομένην νέαν μορφήν. Τοιοῦτος ἐξεδηλώθη ἐπὶ τῶν ἀξιών τῆς ἠθικῆς, αἰτινες εἰσερχόμεναι εἰς τὸν ἰδιαίτερον κύκλον τῶν θρησκευτικῶν δογμάτων, εὐρίσκουν τὴν γένεσιν των εἰς τὴν θεϊαν ἀποκάλυψιν. Εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἀπεκρυσταλλώθησαν αἱ ἀνάγκαι ὀρισμένης ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐποχῆς. Ποιὰ τις ἑλαστικότητα, διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ, νοουμένῳ πάντοτε ἐντὸς τοῦ γενικωτέρου πλαισίου τοῦ μεταφυσ-

δικαιοσύνη, τηρουμένου καὶ τούτου ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν ἐξελισσομένην ἐκ τῶν ἀνεπιθύμητων ἐπιστημῶν ἀνθρωπίνην συνείδησιν. θὰ ἀποτελῆ πάντως τὸ ἰδανικόν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ τὸν συμβιβασμὸν οὕτως εἶπαι, τοῦ κλειστοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐλευθέρως σκέψεως.

Τὸ αὐτὸ ἐπανελήφθη καὶ ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ δικαίου. ἔπου ἐπίσης ἐξετηλόγη ὁ μεταπολιτισμὸς. Ἡ στροφή μάλιστα πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ δὲν εἶχε καὶ τὴν δικαιολογίαν τῆς σκοπιμότητος. ἦν παρουσία ἐν τῇ ἡθικῇ. Διότι ἐν τῷ δικαίῳ ὁ μεταπολιτισμὸς ἐπενέδη, μόνον διὰ νὰ ἐπικουρήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα ἐν ἔμελλον νὰ διεξγάγῃ οἱ παλαιοὶ κανόνες, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐκδοχὴν τῆς ἰσορροπίαις ἄλλης τοῦ κόσμου οἰκονομικῆς μορφῆς. κανόνες γεννηθέντες ἄλλοτε ὁμαλῶς διὰ τοῦ θήμου, κατὰ τῶν νέων συμφερότων. τῶν νέων ἀναγκῶν, ἕως ἐγένετο ἡ διαρκῶς ἐξελισσομένη οἰκονομικὴ τοῦ κόσμου μορφή.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ του κατευθύνσει τὸ ἕκαστον εἶδεν ἀπρὸς ἑρεῖσμα εἰς τὴν μυστικοπάθειαν τῶν ὁμάδιων. πρὸς ταῖς ἀπορίας οἱ κανόνες τοῦ ἔμελλον νὰ ἐσχίσθωσι. Ἀτεθώθησαν εἰς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Ἐπὶ αἰῶνας ἐξετολήθη ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τὰς θέσεις καὶ τοὺς ποινιτηκὰς καὶ μετὰ μίαν φημιεὶν παρένθεσιν. ἧς ἀνοίγεται εἰς τὴν δημοκρατικὴν τῆς Ρώμης ἐποχὴν, μετὰ τὴν δημιουργικὴν ἐρατὴν τῶν Ποιητῶν καὶ τὴν βαθεῖαν κοινωνικὴν ἀντίληψιν τοῦ δικαίου, ὑπὸ τῶν μεγάλων Ρωμαίων νομικῶν τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, ὑποδουλοῦται καὶ πάλιν μετὰ τῆς ἕλης ἀνθρωπίνης συνειδήσεως καὶ ἡ συνείδησις τοῦ δικαίου εἰς τὸ θεοκρατικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἐκυριάρχησε μετὰ τῆς ἐκκλήσεως, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς.

Ἀπ' ἧς τὰ πρῶτα τῆς ἀναγεννήσεως πρῶτα διέλευσαν τὰ μεσαιωνικὰ σκότη, οὐδαὶ εὐρέθη πλέον διὰ νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ θεοῦ δικαίου. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ὡς εἶχε διαμορφωθῆ τοῦτο ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνείδησει, διὰ τῆς μικρᾶς ἐξελίξεως, προέκυψεν ἡ ἔννοια τοῦ φυσικοῦ δικαίου ὑποκατασταθέντος εἰς τὴν θέσιν τοῦ πρώτου. Φυσικὸν δικαίον (jus naturale), νοουμένου ὡς ἀρχῆς δικαίου ἀπολύτου καὶ αἰδίου, ἀ priori ὑπάρχοντος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ἐντὸς τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς, τοῦ ἀπολύτου δικαίου, διεζήχθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν περὶ τὸν Thibaut καὶ τὸν Savigny θεωρητικῶν, τῶν πρώτων ἐκπροσωποῦντων τοῦ Kant τὴν φιλοσοφίαν τοῦ rationalisme, τῶν δὲ δευτέρων τοῦ Hegel τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἐξελίξεως. Ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν εἰσγάσθη καὶ ἡ νομικὴ

ἐπιστήμη μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, τείνουσα εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ δικαίου, ὡς ἀφηρημένης ἐνείας, διὰ συλλογιστικῶν ἀκροβασιῶν.

Καὶ μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστημονισμοῦ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀνώτεροι θεωρητικοὶ ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ βαθύ κοινωνικὸν τοῦ δικαίου αἰσθημα, εἰργάσθησαν διὰ νὰ ἐναρμονίσουν τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ πρὸς τὸ σύγχρονον ἐμπειρικὸν πνεῦμα. τὸ εἰσαχθέν διὰ τοῦ Spencer καὶ εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας.

Ἦδη ὁ Karl Marx ἐνωρὶς εἶχεν ἀναφωνήσῃ, «Αἱ ἐρευνᾶί μου ἐπὶ τῆς rechtsphilosophie τοῦ Hegel μοῦ ἀπέδειξαν, ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ὁ κρατικὸς ὀργανισμὸς δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶν ἐκ τῆς ἐξῆθεν γενικῆς ἐξελεύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος».

Ὅπως διάφοροι σημειοῦται ἢ μεταφυσικῇ ἐκδηλώσει ἐπὶ τῶν ἀξιών ἐκείνων, αἰτνες ἀνταποκρινόμεναι εἰς ἄμεσον ἀνάγκην, δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀναφοράς, πρὸς μεταφυσικὴν τινα δύναμιν, διὰ νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ γένεσις των, φυσικῇ καὶ ἤρωμος, ἀπλοῦται ἀφ' ἐκείνης καταλαμβάνουσα τὴν ψυχὴν τῶν ομάδων, ἃς συνδέει φυσικῇ ὁμοιογένεια ἢ διαβίωσις ὑπὸ κοινὰς τῆς ζωῆς συνθήκας. Ἐγεννήθησαν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὡς ἔκφρασις αἰσθηματος αἱ ἀξίαι τῆς αἰσθητικῆς, ἐγεννήθησαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὡς διανοήματα καὶ ὅλαι ἐκεῖνα. αἱ ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἔσας προσδιώρισαν αἱ ἰδιαιτέραι κοινωνικαὶ συνθήκαι, ὑφ' ἃς ἐκάστη κοινωνία διεδίδωσεν.

Αἱ πρῶται ἀξίαι, τῆς αἰσθητικῆς, χωρὶς εὐθέως νὰ χάσουν τὸν χαρακτήρα των ὡς αἰσθητικῆς, διετηρήθησαν ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι, παρ' οἷς ἐγεννήθησαν, ἐξηκολούθησαν νὰ αἰσθάνωνται αὐτάς, καὶ ἀπέθαναν, ἔταν ἡ διαρκὴς ἐξέλιξις διεμόρφωσε νέον κόσμον, ἐπιδράσαντα καὶ εἰς τῆς αἰσθητικῆς τὴν διάπλασιν.

Ἐμείναν οὕτω ὡς ἄπλοι ἱστορικοὶ σταθμοί, καλλιτεχνικαὶ διακρίσεις κλασικῶν ἐποχῶν, χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ ὑπερβῶν τὰ ἔρια τῆς δημιουργίας, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἀνεπτύχθησαν. Πρόκειται πάντως περὶ τῆς λεπιοτέρας μορφῆς, ἐν ᾗ ἀποτυπῶται ἡ ἐσωτέρα διάθεσις τῶν διαφόρων ἐποχῶν, χαράσσουσα εἰς τὴν γενικὴν γραμμὴν τῆς αἰσθητικῆς τὴν ἰδιαιτέραν τῆς ἰδιοσυστασίαν. Διότι ἡ αἰσθητικὴ ὡς τοιαύτη, εἰς τὰς γενικὰς τῆς γραμμᾶς, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρχη ἔσκει μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ὁποῦ καὶ ἀνταποκρίνεται. Ἐν τῇ ἐξηγήσει αὐτῆς, ὡς ζωϊκοῦ φαινομένου, ἐσημειώθη δεδαίως μεταφυσικῇ ἐκδηλώσει, ἐφ' ὅσον αἱ ἐρευνᾶί των φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τῆς ζωϊκῆς

λειτουργίας, μὴ ἀποδώσασαι εἰσέτι, δλόκληρον τὸ φαινόμενον τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, εἰς τὴν φυσικὴν τῶν αἰτίαν, ἐπέτρεπον ἐπ' αὐτῶν οἰανδήποτε μυστικοπαθῆ ὑπόθεσιν. Αἱ αὐτῆ συνθήκαι σημειωθεῖσαι καὶ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῶν διανοημάτων. προεκάλεσαν τὴν ἰδέαν τῆς à priori γνώσεως, ὅπισθεν τῆς ὁποίας καλυπτόμεναι αἱ ἐμπνεύσεις θεοκνεύστων προφητῶν ἢ αἱ ἐξ ἀτελῶν πρᾶτηρήσεων γενικεύσεις τῶν φιλοσόφων τοῦ κλασικοῦ τύπου, ἢ philosophie ivre ὅπως ἐκφραστικῶς ἀπεκλήθη, ἐζήτησαν νὰ δεσπόσουν τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Ἐκάμπτετο καὶ ἐκεῖ ἡ ἀνθρωπίνη ἔρευνα, πρὸ τοῦ γεγονότος τῆς ὑπάρξεως γνώσεως, ἐκτὸς συγκεκριμένης τινὸς παρατηρήσεως, μέχρις οὗ ἔ Ernst Mahe δλοκληρῶν τὰς ἀναπτύξεις τοῦ Darwin, ἐπὶ τοῦ φαινόμενου τῆς νοητικῆς λειτουργίας. ἀποκαθίστα τὴν ἀρχὴν τῆς θετικῆς ἢ ἐμπειρικῆς γνώσεως.

Ἄν συνῆθι τὸ αὐτὸ προκειμένου καὶ περὶ τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν, ὡς ἀνωτέρω καθωρίσθησαν, εἴτε ἀπλᾶ κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις ἦσαν αὐταί, εἴτε πραγματικαὶ καταστάσεις (κοινωνικοὶ θεσμοί). Οἱ λαοὶ δὲν ἠσθάνθησαν αὐτάς, ὅπως τὰς ἀξίας τῆς αἰσθητικῆς, τὰς ἐξετίμησαν μόνον διὰ συλλογιστικῆς ἐργασίας. Τοῦτο ἐπέτρεψεν αὐταῖς νὰ ἐπιζήσουν, διατηρηθεῖσαι ἐπὶ χιλιετηρίδας, ἀκόμη καὶ ὅταν αἱ συνθήκαι τῆς ζωῆς πρὸς ἃς τὸ πρῶτον ἀντεπεκρίνοντο ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν.

Ἡ ἐπιβίωσις αὐτῶν ἐσημειώθη, ὅχι ὡς ἐκφρασις αἰσθήματος, προκαλυμένου ἐκ τῆς συναισθήσεως ἀντιστοίχων ἀναγκῶν, ἀλλ' ὡς ἐπιβίωσις νοητικῶν ἀξιωμάτων ἢ καταστάσεων, πρὸς ἃς κοινωνίαι γηρασμένοι, ἀποβαλοῦσαι τὴν νεανικὴν τῶν ὁρμῆν πρὸς δημιουργίαν, ἔμειναν καθηλωμένοι, μὲ τὴν προσαρμογὴν πρὸς μακρὰν ἱστορικὴν παράδοσιν ἢ τὴν μαγνητικὴν ἔλξιν φωτεινοῦ παρελθόντος. Ἐστησαν τότε ὡς κοινωνικαὶ προλήψεις, μετέωροι οὕτως εἶπεῖν, εἰς κόσμους ξένους, καὶ ὅταν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀνήσυχον ἀπὸ τῶν ἀμελικτον τῆς αἰτιότητος νόμον, ἐστάθη καὶ ἐπ' αὐτῶν, διὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὴν γενεσιουργὸν τῶν αἰτίαν, ἢ μεταφυσικὴ γένεσις, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεός, ἐπῆλθε καὶ ἐνταῦθα, διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ἀνεγκατον κενόν, ὅπερ ἄφηγε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν ἢ ἑλλείπουσα ἐμπειρία.

Ἠνοήθησαν οὕτω, ἐντὸς μεταφυσικοῦ πλαισίου, κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις, καὶ ἐσυγχύθησαν πρὸς αὐτὴν τὴν φυσικὴν τάξιν, τὴν φυσικὴν δημιουργίαν, θεσμοί, ὅτινες πάντες ὑπῆρξαν, πρὸ χιλιετηρίδων, ἢ ἐκφρασις ἄλλης τοῦ κόσμου οἰκονομικῆς μορφῆς, δημιουργήματα κοινωνικῶν, εἰτινες μετὰ δημιουργικὴν μεταῶρσιν κατὰ τοὺς πρώτους τῆς

ἐμφανισσῶς των χρόνους, μετέπεσαν εἰς τὴν ἀδράνειαν τοῦ γήρατος, διὰ νὰ ὑποκατασταθοῦν καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὰς νέας δημιουργικὰς ομάδας, νέας, εἴτε διότι τότε ἐνεφανίσθησαν διὰ πρώτην φοράν ἐκ τῆς ἀγριότητος εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πολιτισμοῦ, εἴτε διότι παραμερισμένοι μέχρι τοῦδε ἀπὸ τὰς κρατούσας τάξεις, ἀνέκτησαν μόλις τότε τὴν ὑπεροχὴν ἐπ' αὐτῶν καὶ μετ' αὐτῆς ἐπέπλευσαν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως ομάδων νέων, ὑπὸ τὴν πρώτην των ἔννοιαν, ἐσημειώθησαν ὡς ἱστορικὴ μονάδες, ὁ Κινεζικὸς, Ἰνδικὸς, Ἀσιατικο-πυρραϊκός, Κλασσικὸς, Ἀραβικὸς καὶ Γερμανορωμαϊκὸς πολιτισμός. Ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως ομάδων νέων, ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔννοιαν, ἀντιστοιχοῦσάν εἰς τὸ φεουδαλικόν, ἀστικόν, καὶ προλεταριακὸν καθεστῶς, σημειοῦται ἡ παρατηρουμένη ἐξέλιξις ἀποχρώσεως ἐν τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ.

Καὶ ἐκάστοτε, ὅταν ἐπνευσαν αἱ πρῶται πνοαὶ τῆς δημιουργίας, ἐκ τῶν σημειωθεισῶν ὡς ἀνωτέρω κοινωνικῶν ἐναλλαγῶν, ἀντετάχθησαν πάντοτε κατ' αὐτῶν αἱ ἀποκεκρυσταλλωμένοι μορφαὶ γηρασμένων ἀξιών, ὅσας ἡ ἄγνοια ἢ ἡ ὑστεροβουλία ἀπεκρυστάλλωσεν εἰς στενωτάτον μεταρυσικὸν πλαίσιον.

Εἰς τοιοῦτον προετάθησαν πλαίσιον κατὰ τοῦ ὀρμητικοῦ χειμάρρου τῶν μεγάλων ἀστικῶν μαζῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Εἰς τὸ αὐτὸ ἀντιτάσσονται καὶ σήμερον, κατὰ τῆς προοιωνιζομένης ἐπικρατήσεως, τοῦ ὄλοσεν ὀγκουμένου προλεταριάτου, ἐπερχομένου μετὰ μεγαλειτέρας ἔτι αὐτοσυνειδήσεως, ἀποκλειστικότητος καὶ αὐτοπεποιθήσεως, διὰ νὰ θρυμματίσῃ τοὺς νεκροὺς τῆς ζωῆς τύπους καὶ ἀποτυπώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν σφριγῶσαν ἰδικτὴν τοῦ ζῶην.

ὑπὸ τὸ βᾶρος τῶν οικονομικῶν ἀναγκῶν, θραύεται, ὅ,τι ἔχει ἀποβῆ ἀπλή κοινωνικὴ πρόληψις. Νέαι γεννῶνται μορφαί, ὅσαι δύνανται νὰ ἐναρμονισθοῦν πρὸς τοὺς νέους τῆς ζωῆς ὄρους. Ἀποσυντίθενται θεσμοὶ θεμελιώδεις, ὅπως ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια, παραμερίζονται ἄλλαι λεπτομερέστεραι ἀντιλήψεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐὰν τοῦτο δὲν ἐξεδηλώθη εἰσέτι σαφῶς εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, ὅπου ἡ ζωὴ διατηρεῖ τὴν ὁμαλὴν καὶ βραδείαν τῆς ἐξέλιξιν, ἐκδηλοῦται ὁμως ἐναργέστερον εἰς τὰς μεγάλας, τὰς βιομηχανικὰς καὶ γατικὰς πόλεις, ὅπου συγκεντροῦνται τὰ κύματα τῶν ἀνθρώπων, ὅπου ὅποιοις ἢ λειτουργία τῆς καπιταλιστικῆς μηχανῆς, ρίπται καθ' εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ διαμορφοῦται ὁ νέος τοῦ κόσμου.

Ὁ παγκόσμιος πόλεμος, διήλθε ὑπὲρ πάντα ταῦτα, ὡς ἰσχυρὸς αἰγ-

κλονισμόν. Ἐδῶσε μίαν ταχύτεραν τροφήν εἰς τὴν καπιταλιστικὴν μηχανήν, συνεχέντρυσεν ἀφ' ἑνὸς περισσώτερα κεφάλαια. ἔριψε ἀφ' ἑτέρου περισσώτερα ἀνθρώπινα βίαια εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς, ἐπατάλησε τεράστιον ποσὸν πλούτου καὶ διὰ ταχυδακτυλογραφικῆς τέλεος ἐπεμβάσεως ἐπὶ τοῦ πιστωτικοῦ νομίσματος προεκάλεσε μίαν πρωτοφανῆ σύγχυσιν εἰς δλόκληρον τὴν ζωὴν, τὴν παλλομένην ἄλλως, ἀπάλως, εἰς τὴν εὐαίσθητον ταύτην χορδήν, τοῦ μέτρου τῆς ἀξίας. Ὡς ἀποτύπωσις βαθιτάτων ἰχνῶν, ἐκ τῆς διαβάσεως του, ἐξηπλώθη ἀπανταχοῦ μία πρωτοφανὴς δυστοχία. Ὑπὲρ πᾶσιν ἄλλην ἐποχῆν, ἡ ζωὴ δέχεται τὸν τόνον τῆς ἐκ τῆς ἐπιπόνου προσπάθειας, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν στοιχειωδεστέρων τοῦ ἀτόμου οἰκονομικῶν ἀναγκῶν. Ὑπὸ τὸ βίαιον αὐτῶν, ἐθρουμπατίσθησαν παλαιαὶ ἀξίαι. Μεταξὺ τῶν συντριμμάτων των, ἰδιαίτερώς πένθιμοι, διακρίνονται αἱ ἀνεστραμμένα ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, ὑπὲρ τὰς ὁποίας, ὑπεροπικῆ, προβάλλει τὴν κυριαρχίαν τῆς, ἢ ἀποκλειστικῆς ἀξίας τοῦ πλούτου.

Εἰς τὸ περιθώριον τῆς ζωῆς, ὄχθοι καὶ φοβισμοί, οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ τιλοῦχοι, ἀφήνουν τὴν θέσιν των, εἰς τοῦς διαφοροτρόπως ἐξεγοκούντας τὸ πορτοφόλιον των.

Καὶ προβάλλει εἰς τὰ χεῖλη πάντων τὸ ἐρώτημα, νεκροὶ λοιπὸν τῆς ζωῆς τύποι, ἦσαν αἱ ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, εἰς αἷ ἄλλοτε τὸσον ἐπιστεύταμεν :

Θὰ τὸ ἐξετάσω. Ὁ πλοῦτος, ἢ παιδεὺς καὶ ὁ τίτλος, ἀνεγνωρίσθησαν πάντοτε ὡς ἀναμφισβήτητοι ἀξίαι, ἀλλὰ διεδαημίσθησαν εἰς τὴν κλίμακα μιᾶς ἱεραρχίας, κατὰ λόγον ἀντιστοιχοῦ, πρὸς τὴν διαβάθμισιν τῶν ἀναγκῶν, πρὸς αἷ ἀνταπεκρίνοντο. Εἰς πᾶσιν ἐποχῆν καὶ πάντα χρόνον, αἱ οἰκονομικαὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκαι, ἀπετέλεσαν τὴν βᾶσιν τῆς ὑπάρξεώς του καὶ ἡ ἀντίστοιχος αὐταῖς ἀξία τοῦ πλούτου, ἀπετέλεσε τὴν βᾶσικὴν ἀξίαν ὅλων τῶν πολιτισμῶν. Ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, ὡς προϋποθέσεως, ἠνωθήθησαν αἱ λοιπαὶ ἀνάγκαι, ἢ ἀξία τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, εἰς κοινωνικὰς τάξεις ἐξυψέετα· πρῶτον εἰς διαθμὸν τινα εὐμαρείας, καὶ ἔτυχον τῆς πρώτης αὐτῶν ἀναγνωρίσεως. Καθόσον τὰ εὐὰν πολιτισμῶν τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων περιόδων, τὸν προσδιώριζε ἢ κρατοῦσα τάξις, ἣτις ἦτο καὶ ἡ οἰκονομικῶς κρατοῦσα, ὑπεισήρχοντο εἰς τὰς ἀξίας αὐτοῦ, καταλαμβάνουσαι τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, καὶ αἱ ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου.

Εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν αὐτὴν ἐμφάνισιν τῶν πολιτισμῶν, τὴν σημειουμένην ἐπὶ τῶν φεουδαλικῶν καθεστώτων, ὑποκαθίστανται οἱ ἐπὶ

λαϊκωτέρων βίσεων θεμελιούμενοι πολιτισμοὶ τῶν ἀπαικῶν ἐμάδων τοῦ 19ου αἰῶνος, χωρὶς αἱ ἐξεταζόμεναι ἀξίαι νὰ χάσουν τὴν θέσιν των μεταξύ τῶν ἀξιών τοῦ κρατοῦντος πολιτισμοῦ. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι μετὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν εἰρημῶν ἐμάδων, ἐσημειώθησαν τὰ ἐξῆς δύο γεγονότα. Τὸ πρῶτον, εἶνε ἢ ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος ἐπικρατήσασα ἀντίληψις, ὅπως τὰ κρατικά ἀξιώματα, μὴ ἀπονέμονται τιμητικῶς, ἀλλὰ ἐπὶ ἀμοιβῇ. Τοῦτ' ὅπερ συνέβησάν τε πως τὸν τίτλον πρὸς τὴν οἰκονομικὴν εὐημερίαν. Τὸ δεύτερον εἶνε ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν πορισμάτων, εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ζωῆς, ἐξ ἧς προέκυψεν ἐμπορικὴ ἀποτίμησις τῆς παιδείας, ἐξασφαλίσασα αὐτῇ τὴν εἰρημῆν οἰκονομικὴν προϋπόθεσιν. Ἐφαίνοντο οὕτω ὄλονέν ἐπὶ λαϊκωτέρων βίσεων ἐκτεινόμεναι αἱ ἐν λόγῳ ἀξίαι καὶ θεμελιούσαι ἐπι μᾶλλον τὴν θέσιν των εἰς τοὺς νεωτέρους λαοκρατικοὺς πολιτισμούς. (1) σοσιαλισμὸς, ἐπαγγελλόμενος τὴν ἴσην κατανομὴν τοῦ πλοῦτος. Διατήρει εἰς αὐτάς, ὅπερ πᾶν ἄλλο οἰκονομικὸν σύστημα, πλεονεκτητικὴν θέσιν μεταξύ τῶν ἀξιών τοῦ πολιτισμοῦ του, ἐξασφαλίζων μάλιστα εἰς αὐτάς καὶ μᾶλλον τι φυσικῆς ἐπιλογῆς.

Πάντες ἀπεβλέπαμεν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ὅταν ἐπῆλθεν ὁ συγκαλονισμὸς τοῦ μεγάλου πολέμου. Εἰς τὴν δίνην τῆς οἰκονομικῆς ἀναρχίας τὴν ἐξ αὐτοῦ προκλήθεισαν, ἀλλὰ ἐπαγγέλματα ἐλαστικώτερα, κατώρθωσαν νὰ διατηρηθοῦν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ προσαρμοσθεῖν πρὸς τὰς νέας οἰκονομικὰς συνθήκας. Αἱ ἐπιστήμαι καὶ οἱ τίτλοι, δὲν ἐπέδειξαν τὴν αὐτὴν ἐλαστικότητα. Ἀπολέσασαι τὴν εὐμενῆ αὐτῶν ἐμπορικὴν ἀποτίμησιν, ἐξετοπίσθησαν διαδοχικῶς, ἐξ ὅλων τῶν κοινωνικῶν προχωμάτων. Ἐἴαν δὲ που ἐζήτησαν νὰ σταθῶσι, παρεσύρθησαν καὶ ἐκείθεν, ἀπὸ τὴν ἔντασιν τοῦ κερδοσκοπικοῦ πυρετοῦ, τῶν μεγάλων ἀκόπων κερδῶν, ὅν προεκάλεσεν, ἢ ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἀναρχίας, ταχυδουλοαγωγικὴ δημιουργία κολοσσιαίων περιουσιῶν. Ἐκτοπισθεῖσαι διαδοχικῶς, αἱ ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, ἀπώλεσαν τὴν λαϊκὴν αὐτῶν βίαν, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ τὴν θέσιν των εἰς τοὺς νεωτέρους λαοκρατικοὺς πολιτισμούς. Φθινομενικὴ τῶν συμβαινόντων ἀτιμετώπισις, μᾶς παρασύρει εἰς τὸ νὰ ἀπορρίψωμεν αὐτάς ὡς νεκροὺς τύπους. Ὁφείλεται τοῦτο εἰς τὸ ὅτι, ἐν τῇ μακρᾷ αὐτῶν ἐξελίξει, ἐλησημονήθη ἡ οἰκονομικὴ προϋπόθεσις, ὅφ' ἦν πάντοτε ἠγνοήθησαν.

Ἐοικονομικὸς τυφὸν θὰ παρέλθῃ. Πρὸς τί καὶ ἂν ἄλλαι, ἐλαστικώτεραι ἀξίαι, κατώρθωσαν νὰ ἐπιπλεύσωσιν; Ὅταν ἡ ἡομεῖα ἐπανεέλθῃ

εἰς τὴν τρικυμισμένην μας οἰκονομίαν καὶ οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι ἐπαναλάβουν τὴν φυσιολογικὴν τῶν λειτουργίαν, θὰ καταυγάζουν καὶ πάλιν εἰς τὸ στερέωμα, τῶν ἀνωτέρω λαοκρατικῶν πολιτισμῶν, αἱ ἀξίαι τῆς παιδείας καὶ τοῦ τίτλου, θὰ καταυγάζουν λαμπερώτεραι ἔτι, ἐκ τῆς νοσταλγίας μακροῦ χωρισμοῦ.

ΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΤΣΟΥΡΗΣ
